
Конкуреноспроможність України: суть та основні чинники

Олександр Анатолійович Задоя

Кафедра глобальної економіки, Університет імені Альфреда Нобеля, Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-4251-3061

Аліса Сергіївна Магдич

Кафедра глобальної економіки, Університет імені Альфреда Нобеля, Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0001-9290-9745

Артем Максимович Новіков

Кафедра глобальної економіки, Університет імені Альфреда Нобеля, Дніпро, Україна
ORCID: 0009-0004-1834-3615

Для цитування цієї статті:

Задоя Олександр Анатолійович, Магдич Аліса Сергіївна, Новіков Артем Максимович.
Конкуреноспроможність України: суть та основні чинники. International Science Journal of
Management, Economics & Finance. Vol. 3, No. 4, 2024, pp. 69-78. doi:
10.46299/j.isjmef.20240304.07.

Надійшла до редакції: 01 червня 2024 р.; **Схвалено:** 02 липня 2024 р.;

Опубліковано: 01 серпня 2024 р.

Анотація: У статті проведено аналіз стану конкуреноспроможності України, досліджено фактори, які впливають на продуктивність та виявлені основні напрямки необхідного втручання і проведення реформ на різних рівнях задля підвищення стійкості національної економіки на тлі глобальних конкуреносних викликів. Визначено, що основними факторами продуктивності виступають наступні детермінанти: інновації, освіта, ринкова ефективність, інфраструктура, інституції. Проведений порівняльний аналіз дозволив визначити рівень конкуреноспроможності України по відношенню до країн світу, враховуючи особливості галузевої структури ВВП нашої держави. Зазначено, що наразі, під час повномасштабного вторгнення Росії, були зафіксовані значні втрати по кожному чиннику. Для оцінки стану інноваційності України проведений аналіз динаміки показника Global Innovation Index, завдяки чому виявлено, що перепонами на шляху до підвищення інноваційності є низька операційна стабільність для бізнесу, проблеми з верховенством права, відстала інфраструктура, проблеми з доступом до кредитних ресурсів. Серед основних проблем в освіті були зазначені наступні: замала гнучкість, запропоновані знання мають занадто теоретичний характер, освітнім установам не вистачає сучасного устаткування. Поряд з цим занепокоєння викликають застарілі методики викладання, низька мотивація викладачів, нестача практичних знань у шкільній програмі та її загальна перевантаженість. Ринкова ефективність не може продемонструвати позитивну динаміку в першу чергу за рахунок монополізації товарних ринків в країні. Також одним з факторів високої ефективності є верховенство права, гілка влади якої наразі в Україні доволі сильно корумпована. Щодо інфраструктури, то величезні втрати за рахунок знищених та пошкоджених об'єктів в результаті російської агресії доповнюються проблемою високого ступеню зносу виробничих та невиробничих активів. Деталізувавши проблему інституційного розвитку, було визначено, що в Україні спостерігається гостра ситуація з соціальним капіталом (показник оцінює соціальну згуртованість та залучення, громадські та сімейні мережі, участь у політичному житті, довіру до державних органів влади),

захистом прав власності, якість стандартів бухгалтерського обліку та аудиту. Також проведений аналіз показав достатньо низькі позиції в світових рейтингах і по альтернативним індексам, таким як: індекс сприйняття корупції, індекс економічної свободи, індекс політичної свободи, індекс легкості ведення бізнесу. Запропоновано подальші дослідження можливих шляхів синергічного розвитку вищевказаних детермінантів.

Ключові слова: конкурентоспроможність України, інституційна реформа, відбудова інфраструктури, інноваційна реформа, освіта, соціальний капітал.

1. Вступ

Розробка планів повоєнної відбудови почалась майже з початку війни: різні некомерційні організації, державні органи влади, команди науковці одним за одним публікували власне бачення перебудови України. На нашу думку, фокус на «відбудуємо після перемоги» недоречний, особливо після публікації 1 листопада 2023 року есе Головнокомандувача Збройних сил України Валерія Залужного у журналі «The Economist», у якому він заявив: «Проте внаслідок багатьох суб'єктивних та об'єктивних причин війна на сучасному етапі поступово переходить до позиційної форми, вихід з якої в історичній ретроспективі завжди був важким як для Збройних Сил, так і для держави в цілому» [1]. Позиційні війни виграються не бліцкригом, а ефективністю – у війську, в політиці та економіці. Отже, питання підвищення національної конкурентоспроможності стає пріоритетним. Актуальність дослідження полягає в необхідності напрацювати методологію розробки стратегії проведення життєво важливих реформ в різних напрямках та галузях економіки України, враховуючи фактори та детермінант сьогодення під час повномасштабного вторгнення Росії. Участь в реалізації ефективних перетворень та досягнення вищого рівня продуктивності та конкурентоспроможності нашої країни можливе при синергії зусиль як на приватному, так і на державному рівнях.

2. Об'єкт дослідження

Об'єктом даного дослідження виступає національна економіка України та стан її конкурентоспроможності. В контексті дослідження стає зрозумілим, що наразі є певні особливості в проведенні аналізу, а саме: гаряча фаза війни з Росією, яка збіглася з виходом з пандемічної кризи COVID-19, та наслідки політичної кризи, що призводить до слабкості державних інституцій. Поряд з цим слід зазначити, що у даній ситуації можливо прослідкувати певні паралелі зі станом в Німеччині під час кризи розділення на ФРН та НДР. Але в Україні ситуація дещо складніша, і це пов'язано з дуже великою залежністю багатьох країн від російських енергоносіїв. Також потрібно відзначити, що певні статистичні дані по функціонуванню національної економіки України є наразі недоступними.

3. Предмет дослідження

Предметом дослідження виступає конкурентоспроможність української економіки та фактори і детермінанти підвищення продуктивності вітчизняної економіки, оцінка якості інституцій державного управління та ринкового впливу приватного сектору. Україна стикнулася з величезними викликами, які пов'язані з тимчасовою втратою частини території, значним погіршенням логістичних торговельних ланцюжків, втратою частини промислового та сільськогосподарського потенціалу, відтоком робочої сили, ускладненням у повній мірі впроваджувати інновації тощо. Всі ці фактори суттєво знижують конкурентоспроможність України в сучасному глобальному світі.

4. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є з'ясування суті конкурентоспроможності країни на підставі аналізу існуючих в економічній теорії підходів та виявлення і оцінка чинників, які формують продуктивність української економіки на сучасному етапі. Задля досягнення мети поставлені наступні задачі:

- провести аналіз основних підходів до визначення конкурентоспроможності країни;
- визначити можливості впливу на фактор підвищення продуктивності економіки в сучасних умовах;
- застосувати аналіз детермінантів конкурентоспроможності до сьогоденного стану різних рівнів національної економіки України;
- розробити комплексний підхід щодо можливих напрямків реформ для підвищення конкурентоспроможності нашої держави.

Для вирішення поставлених задач будуть використані як власні напрацювання авторів, так і досвід та дослідження вітчизняних та закордонних науковців.

5. Аналіз літератури

Питанням пошуків оптимальних шляхів підвищення міжнародної конкурентоздатності України займаючись багато вітчизняних науковців, а саме М.П. Денисенко, О.П. Коюда, О.М. Паламарчук, О.О. Шевченко та ін. Свої варіанти вирішення хронічних проблем української економіки обґрунтували Т. Беккер, Дж. Лене Т.С. Милованов, Дж. Роланд та багато інших.

У кожного автора сформувався своє бачення сутності терміну «конкурентоспроможність держави». Наведемо деякі точки зору. Так М. Портер визначає конкурентоспроможність як загальну продуктивність економіки, фундаментом якої є конкурентні переваги галузей та окремих підприємств. На думку вченого, підвищення рівня якості життя громадян можливе лише при зростанні продуктивності залучення праці та капіталу [2, с. 76; 3]

Експерти International Institute for Management Development (IMD) у «IMD World Competitiveness Booklet 2022» вбачають конкурентоспроможністю країни як її «здатність створювати та підтримувати середовище, що зберігає конкурентоздатність її підприємств» [4, с. 34].

Я.А. Жаліло запропонував наступне визначення: «Конкурентоздатність національної економіки – це характеристика спроможності країни виживати та розвиватися в «агресивному середовищі» світової економіки» [5, с. 7].

Здатність однієї країни конкурувати з іншими державами за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення продуктивності народного господарства і забезпечення високого та постійно зростаючого рівня життя населення – це погляд К. Штальмана, М. Дряхлова та В. Хартмана на конкурентоспроможність країни [6].

За словами Дж. Сакса, конкурентоздатна економіка – це та економіка, в якій економічні інститути і політика країни забезпечують стійке і швидке економічне зростання. [7, с. 14]

І.В. Король у своїй монографії виділила шість підходів до характеристики природи вищезазначеного поняття: ринковий, корпоративний, державний, інвестиційний, інституційний, інноваційний (рис. 1).

Рисунок 1. Підходи до конкурентоспроможності національної економіки [8, с. 19].

Тобто, підсумовуючи, конкурентоспроможність національної економіки може бути розглянута як результат ефективного управління перевагами (конкурентними, порівняльними, абсолютними) країни. Це дозволяє підприємствам виробляти товари і послуги, які користуються попитом як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також сприяє зростанню добробуту країни.

6. Методи дослідження

Вивчення наукових статей, монографій, книг українських та іноземних науковців, що досліджували сутність національної конкурентоздатності й її детермінантів, використання в якості джерела статистичної інформації міжнародних та українських статистичних баз дає нам можливість проведення подальшого аналізу.

7. Результати дослідження

Запропонована вище узагальнена дефініція від видатних науковців світу є занадто абстрактною: її неможливо використовувати у практичному вивченні та розробці стратегії

щодо підвищення конкурентного потенціалу. Ми розділяємо погляди М. Портера, бо його теорія, з одного боку, бере за основу мікроекономічний аспект, але з іншого, не ігнорує вплив середовища та інституцій. Завдяки цьому підходу можливо поєднувати багаторазово перевірений мікроекономічний погляд на макроекономічні процеси з інституціоналізмом – синтезом економічної системи та соціальних, правових, організаційних, політичних інституцій. Однак погляди інших авторів не залишаються осторонь, а інтегруються у цю концепцію.

М. Портер зазначає, що продуктивність – це єдина змістовна причина високого конкурентного потенціалу країни [2, с. 76]. Ми розуміємо продуктивність як відношення споживчої (виробничої) цінності продукту до його вартості виробництва. Наприклад, той виробник гуми буде продуктивнішим, що здатен виготовити умовну одиницю гуми за меншу кількість людського, машинного, фінансового, часового ресурсу та сировини, або якщо його гума має вищі виробничі якості (наприклад, період експлуатації такої гуми у якості компонента шин вищий, ніж у конкурента).

Об'єктивними чинниками продуктивності є: трудові ресурси, технології, фінансові ресурси, сировина та матеріально-технічна база [9, с. 20]. Чинники та їх компоненти [10] знаходяться у тісній взаємозалежності, посилюючи та доповнюючи один одного. Емпіричне дослідження Я. Кіма та Н. Лоайза виявило, що інновації, освіта, ринкова ефективність, інфраструктура та інституції є факторами національної продуктивності [11] (рис. 2).

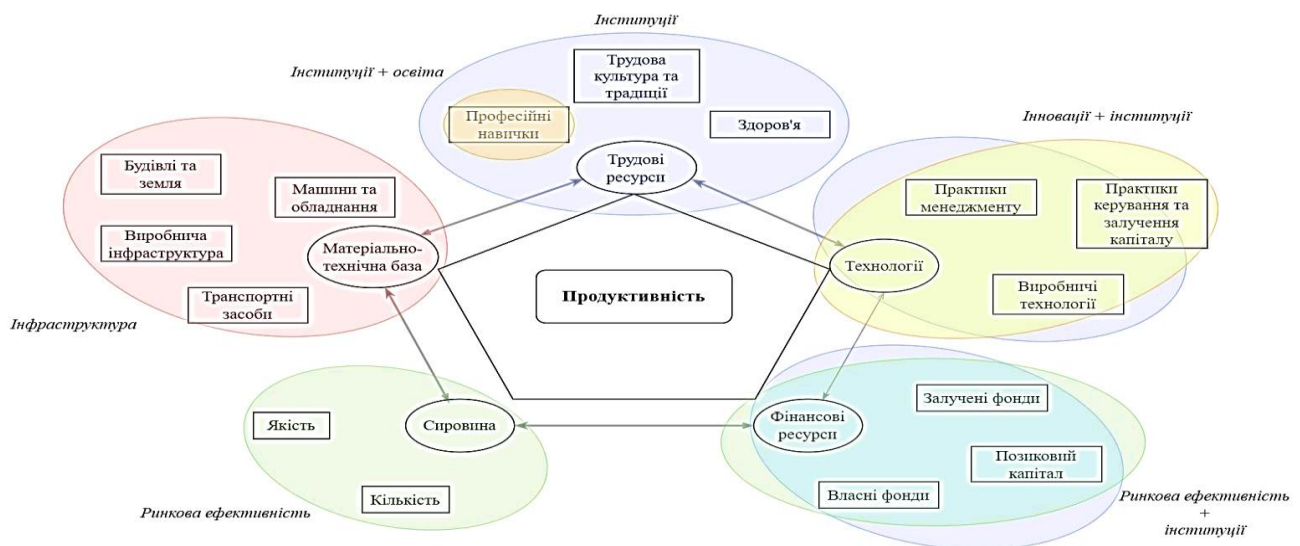

Рисунок 2. Чинники, компоненти продуктивності та фактори, що на них впливають. Область синього кольору – вплив інституцій, жовтого – інновацій, зеленого – ринкової ефективності, червоного – інфраструктури, помаранчевого – освіти.*

*Складено авторами за [9-11].

Фактори продуктивності є національними (макро) за своєю природою та, як у випадку чинників, тісно переплітаються. Пропонуємо розглянути кожен детермінант окремо та проаналізувати його стан у сучасній Україні.

8. Інновації

Інновації – це про впровадження та нові розробки, але на відміну від загальноприйнятої думки, інновації стосуються не тільки нових технологій у виробництві, а охоплюють усі сторони життя суспільства. Крім того, зазвичай, інновації – це не науково-технічні революції, що змінюють цілі галузі, а невеликі покращення. К. Кан у своїй роботі «Understanding innovation» виділяє наступні типи впроваджень: інновації продукту (зниження собівартості,

покращення існуючих та наділення нових якостей, розширення асортименту, адаптація продукту до нового ринку, розширення функціонального призначення товару чи послуги, нові категорії у портфоліо компанії, випуск надсучасних продуктів), інновації процесу (зміни у методах чи процесах підприємства задля досягнення ефективності), інновації маркетингу (покращення та розробка нових методів маркетингової комунікації), інновації бізнес моделі (радикальна зміна бізнес моделі компанії), інновації ланцюга поставок (покращення у зчепленні підприємства з постачальниками) та організаційні інновації (нові методи менеджменту, адаптація організаційної структури до сучасних ринкових реалій, удосконалення робочого простору підлеглих) [12].

Рівень інноваційного розвитку країни залежить від: ступеня розвитку фінансової системи (доступності кредиту та інших засобів залучення капіталу для фінансування R&D), якості інституцій (корупція, слабе патентне право підриває науково-конструкторський потенціал), відкритості торгівлі (тут працює декілька механізмів: по-перше, для деяких розробок внутрішній ринок є замалим, по-друге, діяльність іноземних конкурентів стимулює вітчизняного виробника вкладати більше в удосконалення), інвестицій держави у дослідницько-конструкторську діяльність (багато суспільно важливих інновацій занадто коштовні для фінансування приватним капіталом, терміни їх окупності невизначені), освіта (мова йде як про освіту науковців, що створюють нові технології, так й про пересічних громадян, від освіти яких залежить здатність підприємств впроваджувати інновації) [13, с. 12].

Для оцінка стану інноваційності України доречно використовувати Global Innovation Index. Хоча його структура з року в рік змінюється, але співставлення змін рейтингу серед 132-х країн є цінним джерелом аналізу. Так, у 2023 р. Україна посіла 55-е місце за Global Innovation Index (вище знаходяться Північна Македонія, Сербія, Чилі та Росія, а нижче – Філіппіни, Маврикій, Мексика, Південна Африка та Республіка Молдавія), у той час як у 2013 р. посіла 71-е місце. Слабкими місцям технологічності нашої країни є: інститути (у 2023 році – 100-е місце, сусіди – Гвінея, Бразилія, Сальвадор, Того, Єгипет; у 2013 р. – 105-е місце з 132-х економік світу), доступність фінансування (104-е місце у 2023 р., сусіди – Панама, Еквадор, Бруней, Шрі-Ланка; у 2013 р. – 82-е місце). З іншого боку, ми займаємо досить високі позиції у категоріях: випуск «творчої» продукції (37-е місце у 2023 р. поряд з Польщею, В'єтнамом, Угорщиною, Грецією; у 2013 році – 81-е місце), досягнення в області знань та техніки (45-е місце, сусіди – Греція, Туреччина, Філіппіни, Білорусь). Якщо виокремлювати з «Global Innovation Index 2023» перепони на шляху до підвищення інноваційності України, то можна виділити низьку операційну стабільність для бізнесу (у 2023 р. – 130-е місце, у 2021 – 123-е місце), проблеми з верховенством права (107 місце, проте з 2013 року спостерігається поступове покращення), відсталу інфраструктуру (у 2021 р. – 124-е місце), проблеми з доступом до кредитних ресурсів (124-е місце). Цікаво, що ті статті індексу, які відносяться безпосередньо до інновацій, наприклад, людський капітал, працівники знань, високотехнологічний експорт, займають середні та високі позиції у світовому рейтингу, а ті категорії, що стосуються «рамок», або «фундаменту», для науково-технічної діяльності, низькі [14].

9. Освіта

Парадокс: з одного боку, є кількісна статистика, що підтверджує якість української системи освіти (31-е місце за освітою у рейтингу Global Innovative Index 2023 [14]; 39-е, 40-е та 37-е місця у рейтингу країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та їх партнерів за результатами PISA 2018 у категоріях «навички читання», «математичні здібності», «наукові здібності» 15-річних школярів відповідно; також, лише 26,66% українських 15-річних школярів читають виключно у випадку необхідності, що ставить Україну на 8-е місце [15]), а з іншого боку, якісні дані – думки експертів, викладачів та студентів – що свідчать протилежне (на додаток, опитування 2021 р. виявило, що 45% українців оцінюють якість середньої освіти як низьку або дуже низьку [16]). Так, World

Education News & Reviews (WENR) пише про системну корупцію в українських університетах, чисельні випадки плагіату, наявність «ghost teachers». На думку видання, українським ЗВО не вистачає гнучкості, запропоновані знання мають занадто теоретичний характер, освітнім установам не вистачає сучасного устаткування [17]. Сату Кягкенен, колишня директорка Світового банку у Білорусі, Молдові та Україні, після ділового візиту у 2018 р. опублікувала статтю під назвою «Why Ukraine's Education System is not Sustainable», у якій зазначила застарілі методики викладання, низьку мотивацію викладачів, нестачу практичних знань у шкільній програмі та її загальну перевантаженість [18].

10. Ринкова ефективність

Ринкова ефективність - це ефективний, тобто, оптимальний, розподіл ресурсів (праці, капіталу, сировини та ін.) між фірмами та секторами. Змішана економіка, що побудована на зчепленні конкурентних ринків, досягає високої ефективності у виробництві благ, при умові, що на ринках діє верховенство права, рівність всіх перед законом та працює антимонопольне законодавство.

“Global Competitiveness Report 2019” містить категорії, що розкривають це питання для кожної країни. Україна займає 104-е місце за деформуючим впливом податків і субсидій на конкуренцію, 89-е за ступенем домінування на ринку окремих бізнес-груп, 91-е місце за поширеністю нетарифних бар'єрів для імпорту. Дещо краща ситуація на ринку праці, проте окремі статті викликають занепокоєння: 110-е місце за гнучкістю встановлення заробітних плат, 93-е за правами працівників, 124-е за ставкою податку на працю, 88-е за співпрацею між робітником та роботодавцем. Складником ринкової ефективності є стан фінансового сектору – про його жакхливий стан свідчить 136-а позиція у рейтингу розвитку фінансового сектору з 141-ї країни [19].

Офіційна статистика підтверджує тезу про монополізацію товарних ринків України. Так, звіти Антимонопольного комітету України, що датовані початком 2015 р., свідчать, що на конкурентних ринках реалізовано 42,7% загального обсягу продукції в Україні, на олігопольних (на яких частка трьох найбільших суб'єктів господарювання перевищувала 50%) - 17%, на ринках з ознаками одноосібного домінування (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 35%) – 40,3%. Тобто, близько 57% внутрішнього ринку припадає на ринки з недосконалою конкуренцією. Опитування суб'єктів господарювання 2018 р. виявило, що галузі агропромислового комплексу, торгівлі, гірничо-металургійного комплексу та будівництво є висококонкурентними, а паливно-енергетичний комплекс, транспортна галузь та галузь зв'язку досить монополізовані [20].

11. Інфраструктура

За оцінками лише за перший рік повномасштабної війни втрати фізичної інфраструктури сягнули 62,8 млрд дол. США (31% довоєнного ВВП), знищені та пошкоджені активні підприємства – 11,3 млрд дол. США (5,64% довоєнного ВВП), АПК та земельні ресурси – 8,7 млрд дол. США (4,34% довоєнного ВВП); загальні втрати економіки (прямі та непрямі) оцінюються в 543 – 600 млрд дол. США [21, 22]. Станом на лютий 2023 р. загальна площа пошкоджених або зруйнованих об'єктів становить 83,1 млн кв м., що складає 8,2% від загальної площі житлового фонду України (за попередніми оцінками вартісний вираз прямих збитків для житлового фонду становить \$53,6 млрд). Загалом від початку війни пошкоджено або зруйновано щонайменше: 1216 закладів охорони здоров'я (або \$1,8 млрд прямих збитків), 3080 об'єктів освітньої інфраструктури (\$8,94 млрд). Прямі втрати телеком-операторів оцінюються в \$566 млн. дол., енергетиків – \$8,1 млрд. Крім того, величезні за площею територію можуть бути забруднені вибухонебезпечними предметами – 185 тис. кв км. (30% території України) [23].

Слід зазначити, що і довоєнний рівень української інфраструктури багато у чому був стримуючим фактором для прискорення розвитку економіки. Застарілі залізничні колії та рухомий склад, відсутність доріг європейського класу, далека від оптимальності географія та потужність логістичних хабів – це лише обмежений перелік проблем виробничої інфраструктури. Не менше проблем і у ринковій інфраструктурі: слабка банківська система, подавлений ринок цінних паперів та його інститутів, відсутність довіри до інститутів спільного інвестування, пенсійних фондів та страхових компаній тощо. Тому насправді питання повинне стояти не у плані відродження довоєнної інфраструктури, а розбудови нової системи інфраструктурних об'єктів та інститутів, які б відповідали нових геостратегічним реаліям та дозволяли б Україні ефективно інтегруватися у європейське та світове господарство.

12. Інституції

Я.Ю. Кім та Н.В. Лоайза зазначають, що суспільні інституції - у системах регулювання, правосуддя, політики та політичних системах – сприяють соціальній та економічній стабільності, забезпечують безпечне середовище для життя та роботи, захист права власності та основних громадянські прав. Середовище та політика, яку забезпечують державні установи, мають фундаментальний вплив на економічний розвиток. Докази того, що належне врядування (що виражається в політичній стабільності, верховенстві права, захисті прав власності, бюрократичній якості, прозорості та підзвітності та відсутності корупції) позитивно впливає на продуктивність і економічне зростання, є великими, всеосяжними та переконливий [11, с. 10]

За рівнем інституційного розвитку Україна конкурує з Гвінеєю, Бразилією, Сальвадором, Того та Єгиптом. “Global Competitiveness Report 2019” деталізує проблему: гостра ситуація з соціальним капіталом (показник оцінює соціальну згуртованість та залучення, громадські та сімейні мережі, участь у політичному житті, довіру до державних органів влади), захистом прав власності, якість стандартів бухгалтерського обліку та аудиту [19]. На додаток, альтернативні індекси теж не втішають: індекс сприйняття корупції – 116 місце [24], індекс економічної свободи – 130 місце [25], індекс політичної свободи – 59 місце (зі 100 країн індексу) [26], індекс легкості ведення бізнесу – 64 місце [27].

13. Висновки

Отже, проведений аналіз підтверджує тезу, що причиною незадовільною конкурентоздатністю України є: низька інноваційність внутрішнього середовища, застаріла, пошкоджена й частково знищена інфраструктура, недосконалі ринкові механізми, чисельні проблеми в освітній системі й непродуктивні інституції. Виходячи з цього, у наступних дослідженнях ми запропонуємо комплексний підхід до підвищення конкурентоспроможності України, який передбачає здійснення чотирьох послідовних кроків: безпекова, інституційна реформи, відбудова інфраструктури та інноваційна реформа. Саме така послідовність забезпечить найкраще впровадження кожного з нововведень.

Список літератури:

- 1) Zaluzhnyi, V. (2023). Modern positional warfare and how to win in it. URL: https://infographics.economist.com/2023/ExternalContent/ZALUZHNYI_FULL_VERSION.pdf
- 2) Porter, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. URL: https://economie.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990_-_the_competitive_advantage_of_nations.pdf
- 3) Harvard Business School: website. URL: <https://www.isc.hbs.edu/competitiveness-economic-development/Pages/default.aspx>

- 4) International Institute for Management Development (IMD): website. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/>
- 5) Жаліло, Я. А. (2005). Конкуренентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: монографія. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: Знання України. 388 с
- 6) Економічна енциклопедія. Т. 2. Редкол.: С. В. Мочерний. (2000). К.: Академія. 814 с.
- 7) Porter, M., Sachs, J., Warner, A (2000). Executive Summary: Current Competitiveness and Growth Competitiveness. The Global Competitiveness Report 2000. Oxford: Oxford University Press.
- 8) Король, І. В. (2018). Управління конкурентоспроможністю вітчизняної економіки: монографія. МОН України, Уманський державний пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві. 202 с. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/9803>
- 9) Мельник, О. М. (2019). Ресурси підприємства: концептуальні аспекти системи управління в умовах стійкого розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, (23 (2)), 17-22. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_2_2019ua/5.pdf
- 10) Близнюк, В. В. (2005). Людський капітал як фактор економічного розвитку. Економіка і прогнозування, (2), 64-74. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_05_2_64_uk.pdf
- 11) Kim, Y. E., Loayza, N, V. (2019). Productivity Growth: Patterns and Determinants Across the World. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3386434
- 12) Kenneth B. Kahn (2018). Understanding innovation. Business Horizons. 61(3), 453-460. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0007681318300119>
- 13) Malik, S. (2023). Macroeconomic determinants of innovation: Evidence from Asian countries. Global Business Review, 24(1), 137-151.
- 14) Global Innovation Index. World Intellectual Property Organization (WIPO). URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQIA3uGqBhDdARIsAFeJ5r3aSjy_0uJ-OFXRcArjIvbxqdUIBUwZHcfN2Jr1CJ36wsdw211V8CgaAjGjEALw_wcB
- 15) OECD. URL: <https://www.oecd.org/pisa/>
- 16) Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва (2021). Пояснити 30%: Як українці оцінюють освіту та вступ в умовах пандемії. URL: <https://dif.org.ua/article/poyasniti-30-yak-ukraintsi-otsinyuyut-osvitu-ta-vstup-v-umovakh-pandemii>
- 17) Friedman, O., Trines S. (2018). Education in Ukraine. WENR. URL: <https://wenr.wes.org/2019/06/education-in-ukraine>
- 18) Kahkonen, S. (2018). Why Ukraine's Education System is Not Sustainable. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2018/09/12/why-ukraines-education-system-is-not-sustainable>
- 19) Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/publications/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth/>
- 20) Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/>
- 21) Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. KSE. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf
- 22) За рік повномасштабної війни росія завдала збитків інфраструктурі України на майже \$144 млрд. KSE. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/>
- 23) Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни, складають майже \$63 млрд. Загальні втрати економіки \$543-600 млрд. KSE. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyni-skladayut-mayzhe-63-mlrd/>
- 24) Transparency international. URL: <https://www.transparency.org/>
- 25) Index of economic freedom. URL: <https://www.heritage.org/index>

- 26) Expanding Freedom and Democracy. Freedom house. URL: <https://freedomhouse.org/>
27) The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/home>
-

Competitiveness of Ukraine: essence and main factors

Oleksandr Zadoia

Department of Global Economy, Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4251-3061

Alisa Mahdich

Department of Global Economy, Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9290-9745

Artem Novikov

Department of Global Economy, Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine
ORCID: 0009-0004-1834-3615

Abstract: The article analyzes the state of Ukraine's competitiveness, examines the factors that affect productivity and identifies the main areas of necessary intervention and reforms at various levels to increase the stability of the national economy against the background of global competitive challenges. It was determined that the main factors of productivity are the following determinants: innovations, education, market efficiency, infrastructure, institutions. The conducted comparative analysis made it possible to determine the level of competitiveness of Ukraine in relation to the countries of the world, taking into account the peculiarities of the sectoral structure of the GDP of our country. It is noted that currently, during the full-scale invasion of Russia, significant losses have been recorded for each factor. To assess the state of innovativeness of Ukraine, an analysis of the dynamics of the Global Innovation Index was carried out, thanks to which it was found that the obstacles on the way to increasing innovativeness are low operational stability for business, problems with the rule of law, backward infrastructure, problems with access to credit resources. Among the main problems in education, the following were noted: insufficient flexibility, the proposed knowledge is too theoretical in nature, educational institutions lack modern equipment. Along with this, there are concerns about outdated teaching methods, low motivation of teachers, lack of practical knowledge in the school curriculum and its general overload. Market efficiency cannot demonstrate positive dynamics primarily due to the monopolization of commodity markets in the country. Also, one of the factors of high efficiency is the rule of law, the branch of which is currently quite corrupt in Ukraine. As for infrastructure, the huge losses due to destroyed and damaged objects as a result of Russian aggression are supplemented by the problem of a high degree of wear and tear of production and non-production assets. After detailing the problem of institutional development, it was determined that in Ukraine there is an acute situation with social capital (the indicator assesses social cohesion and involvement, public and family networks, participation in political life, trust in state authorities), protection of property rights, quality of accounting standards and audit. The analysis also showed fairly low positions in world rankings and alternative indices, such as: corruption perception index, economic freedom index, political freedom index, ease of doing business index. Further research into possible ways of synergistic development of the above-mentioned determinants is proposed.

Keywords: competitiveness of Ukraine, institutional reform, infrastructure reconstruction, innovation reform, education, social capital.
